

הרבי פרזוף' דניאל ספרבר
נשיא המכון הגבוה לתורה, אוניברסיטת בר אילן

שמירה לכלה כנגד המזיקים

בטקס החתונה על-פי מנהג יהודי אפגניסטן אנו קוראים כדלקמן:

בתום הקידוש סעדו את לבם החתן ושאר הקרים בעופ ובלחם, אך הכללה, שצמה כל אותו יום, נותרה בצומה. אחר-כך יצא החתן בלוויית שושבינו אל ביתו, והכללה השתתפה כמה שעות בבית הורייה כדי להיפרד מהם. לעת ערב באו מבני משפחת החתן להוביל אותה בתהלוכה עלייה אל ביתו, ושם נערכה חגיגת החתונה. התהלוכה התחנה לארון של עשויות ואבקות ולצלילי תזמורת, כשהיא נעצרת שבב ושוב ליד ביתיהם של קרוביים שביקשו לכבד את הכללה, להגיש לה יין ופירות, להזות מי ורדים ולפזר עליה את עליהם. בכל תחנה כזאת נהגו להבעיר מרורה והקהל רקד סביבה. ליד בית הכנסת נערכה התהלוכה: מנגד הגיע החתן ודרך על כף רגלה של הכללה (פאלקתכון), כאוט לעליונותו ולשלטונו בבית. על סף ביתה החדש של הכללה, שאותו היה לעליה לעובר ברגל ימין, נשחתה בדרך-כלל תרגנולת של כפרה. אם נערכה באותו יום חתונה נוספת בעיר, הייתה הכללה נוטלת את ידיה תוך שהיא סופרת עד ששים כנגד עין הרע.

הרבה יש להעיר על מכלול המנהגים שהוזכרו בקטע זה, כגון הזאת מי ורדים, וריצה על כף הרגל, שחיטתת התרנגולת של כפרה וכור². אבל כאן נתעכט רק על

¹ על-פי "בואי כללה: מנהגי אירוסון וחתונה של יהודי אפגניסטן", בעריכת געם ברעם בן-יוסף, מוציא לאור ישראל, ירושלים 1997, עמ' 67.

האותיות שבברכת כוהנים היה כל-כך משמעותי ויש בו משום שמירה כה מעולמת, עד כדי דחיית הכלל ש'כל פסוק שלא פסקה משה - אין לא פסקינו ליה'. ומה נאה ומה יאה הדבר לחתום במילים כגון "מחסי" ו"היישועה" באותם מזמורים שאמרתם היא סגולה להבריה את הפגעים והמויקון" (תלמידי רבנו יהה, שבוטה שם), או כלשונו של בעל התניא-רבתי (חפלה ערבית של מוצאי שבת), "שייש בו תפילה להימלט מן המזיקון...".⁷

הקשר בין שיטים הגיבורים השומרים על מיטתו של שלמה לבין שיטים האותיות שבברכת כוהנים, שאף הן שומרות על האדם מפני המזיקון, בא לידי ביטוי בהשבעה מגית אחת בספרם C. D. Isbell בספרו *Corpus of Aramic Incantation Bowls*, עמ'⁸, ויל':

אסותא מן שמייא לביתה ולאיסקופתיה דאשר מהארוך וכל שום דאית ליה בישמיה דיהוה קדרש אליה רבא דישראל דהוא אמר והי הנה מיטטו שלשלמה שיטים גיבורים סביב[ב] לה מגיבור ישראל. יברך יקוק וישマーך, יאר יקוק פניו אלקיך ויהונך, ישא יקוק פניו אלקיך וישם לך שלום. Amen Amen סלה, מיפר אותיות בית דין וкосמים יהולל.⁹

7 על הסגולות המיעילות של מזמורים אלה ראה בספר צלוטא-דרכראם לר' אברהם לנדא, שם בשירותה-בצלהותה מאת ר' יעקב ורדיגר, ח'ב, תל-אביב תשכ'ב, עמ' מתכד-תתכו.

8 SBL Dissertation Series 17, Missoula Montana 1975.

9 המהיד לא עמד על הקשר שבין שיטים הגיבורים לברכת כוהנים. במנג'י-ישראל ח'א, עמ' רמה כתבי: "על מספר שיטים, ראה עוד בספר של Amulets and Magic Bowls: Aramic J. Naveh & Shaked, עמ' מתכד-תתכו". ראה דקווקי-ספרים שם, עמ' 26 אות ז, שוחמים המוקפת אין בכתב הייד ובראשו. וכן הוא בריטב'א לשבותות שם, ועוד.

5 גם הוא "שר של פגעים". ראה ירושלמי שבת פ"ז סוף ה"ב על סידור זה ועל הוצאה זו, ראה במאמר עמי 27 וайлן. וראה מה שבtabti במנג'י-ישראל ח'ג, עמ' נז והע' 53. וראה מה שכטב Mandaic Incantation Texts, E. M. Yamuchi, נז היין 1967, מס' 20, 27. ואולם "שיטים" שם מבוטס על שי'ד-השירם ו'ת, "שיטים מהה מלכות ושמנים פילגשים וועלמות און מסטר/", ועל כן הוא מופיע לעיתים יחד עם "שיטונים", ואין לו עניין לשיטים שלנו. וראה מה שכטב בספר Magic and Folklore in Rabbinic Literature E. A. Wallis Budge, בספרו Amulets and Talismans?², ניו-יורק 1961, עמ' 440 על מספר שיטים, ואן עניינו לבן.

הענין האחרון שנזכר, והוא ספירת שיטים כנגד עין הרע. ובכן, מה מקורה של ספירה זו, ומה סגולתו של מספר שיטים?

הנה בגמר שבועות טו ע"ב נאמר: "וזואمر יוושב בסתר עליון... עד כי אתה ה' מהסי (עלין שמת מעונך)³ וגוי". וכן הוא אצל ר' דוד אבודרדם (מה' ירושלים תשכ'ג) עם לו) בסדר קריית שמע על המטה, אלא שמוסיף הוא ולבסוף: "לפי שיש עד מהשי" שיטים תיבות, כנגד שיטים אותיות שיש בברכת כוהנים, ועליהם נאמר 'הנה מטהו שלשלמה, שיטים גברים סביב לה'⁴. וכן הוא בסידור השל'ה לקריית שמע על המטה, שכטב שיאמר שר של פגעים (הוא תהילים צ'א) מן "יוושב בסתר עליון" עד כי אתה ה' מהסי", ועוד הוסיף:

והענין הוא כי יש ס' תיבות במזמור "יוושב בסתר" עד "ה' מהסי". וכן יש ס' תיבות במזמור "ה' מה רבו צרי" עד "לה' היישועה" (תהלים ג', ב-ט). וכן יש ס' אותיות בברכת כהנים.

(סידור השל'ה השלם שער-השמי, ירושלים תשנ"ה, ח'א, עמ' תרא)

יש באמירות אלו משום חידוש גדול, משום שקטעותה הן פסוקים באמצעותם, וקטיעת הפסוק באמצעותו היא בניגוד לכל ההלכתי הידוע, "כל פסוק שלא פסקה משה - אין לא פסקינו ליה" (ברכות יב ע"א). אלא שככל הנראה, מספר זה של שיטים

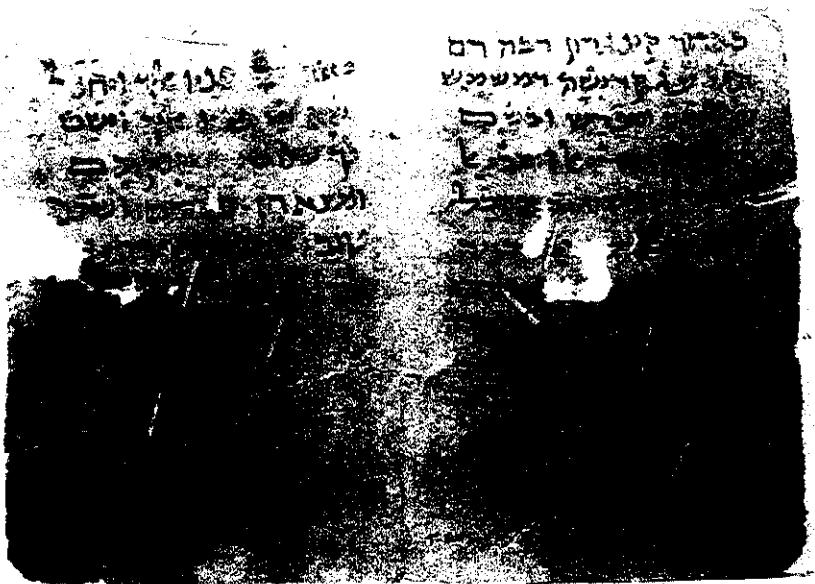
2 חלק מן הדברים נידונו ב"מנג'י ישראל" ח'ח (בדפוס). והשווה בספרו של יצחק אבישור, "החתונה היהודית בגדאד ובבבניה", ח'א, חיפה תש"ז, עמ' 11 על התהלהoca ועמ' 115 על התרגולה.

3 ראה דקווקי-ספרים שם, עמ' 26 אות ז, שוחמים המוקפת אין בכתב הייד ובראשו.

4 גם הוא בריטב'א לשבותות שם, ועוד.

5 וגם "שר של פגעים". ראה ירושלמי שבת פ"ז סוף ה"ב על סידור זה ועל הוצאה זו, ראה במאמר עמי 27 וайлן. וראה מה שבtabti במנג'י-ישראל ח'ג, עמ' נז והע' 53. וראה מה שכטב Jewish Magic and Superstition: A Study in Folk Religion J. Trachtenberg, פילדלפיה 1961, עמ' 244, 112-113.

6 וכן עניינה כו ע"ב: מגילה כה ע'א: מגן-אברהם או'יח תכ"ב, ח: נשמת-אדם כלל ה' ס' ב: וכו'. וראה מה שכטב Tabti במנג'י-ישראל ח'א עמי צח: ח'ב עמי קנוך-קנט, קס-קסה.

תמונה מס' 1

תמונה מס' 2

אכן, ברכת כוהנים עצמה נחשבה כבעליה יכולה לשמור מוחמדת וראשי תיבותיה הפכו ל"שם קדוש" השומר בפני המזיקין, וצורתה: יי' יי' אוי יפא ולש¹⁰. ויש והיא מופיעה במלואה בקמיעות שמירה¹¹, יחד עם פסוקים אחרים, כגון ראשי תיבותיו של מזמור קב"א: "שיר למעלות אשא עני אל ההרים", שבו הפסוקים "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. ה' שומר ה' צלך על יד ימינך... ה' ישמך מכל רע ישמר את נפשך. ה' ישמך צאตร ובואר מעתה ועד עולם" (ה, ה, ז, ח), ולאחר ברכת הכהנים הפסוק הבא בכםדר שם (ו, ט) בראשי תיבות: ואשכביוא = "וישמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם".

נראה, אם כן, כי ספירה זו של שישים על ידי הכללה בעת נטילת ידים המכונת כנגד עין הרע הינה הד עמוס לאוთה מסורת קדומה המעניקה למספר שישים סגולת מיוחדת בשמירה כנגד המזיקים. ואכן, הכלות זוקחות לשמירה בפני המזיקין, גם לפני החופה וגם לאחריה, בהיכנסן לסודה¹².

לשימוש נוסף בברכת כוהנים בקמיעות לשמירה וכו', ראה בספר של P. Shafer & S. Shaked *Magische Texte aus der Kairoer Genize* (ח'ג, טיבנגן 1999, עמ' 162, 166, 162, 218, נוה ושקד שם, עמ' 238 וכו').

10 ראה בספריו של T. Schrire, *Hebrew Amulets: Their Decipherment and Interpretation*, לונדון 1966, עמ' 132 מס' 69 [תמונה מס' 2], 134 מס' 19 (שומרוני) והשוואה שם עמ' 103-100.

11 שם עמ' 167 מס' 46, וזה קמייע מכוידיסטן(?).

12 על הזרכים השונים לשמור על הכללה, ראה בספריו של טורכטנברג, עמ' 160 - רעים לפניו החותנה וכן שבירת כליזור להבריה מזיקין, שם עמ' 121 - הקפת הכללה מתחז להופה כשמירה בפני המזיקין, וכו'. ראה בספריו של אבישור, עמ' 119-120 - ויקית שיטופים "לשם לאל את השפעת הרוחות הרעות", ושם עמ' 120-124, "מזיקים ואמצאים כנגדם", וכן בספריו של הר"ש ליברמן, "יוונים ויווניים בארץ-ישראל", ירושלים תשנ"ג, עמ' 79, על מטלית שחורה על ראש הכללה וחותן כאחד, כדי שייראו כאבלם וכו'.